

Bussums kerkgeschiedenis (IV)

De Hervorming

Vanaf de vroege middeleeuwen was West-Europa overwegend katholiek. Kerken en kloosters hadden grote bezittingen verworven aan grond, die zij verpachtten voor landbouw, turfwinning en als jachtgebied. Dit leverde flinke inkomsten op.

Het centrale gedeelte van ons land viel onder de bisschop van Utrecht, die naast de kerkelijke ook wereldlijke macht bezat. Behalve de bisschop oefenden ook andere geestelijken, zoals de kapittels, wereldlijke macht uit over de merendeels ongetletterde bevolking.

In de loop der eeuwen waren, mogelijk onder invloed van de wereldlijke macht, allerlei misstanden ontstaan, die onder de bevolking aanleiding gaven tot ontevredenheid en tot twijfel aan de zuiverheid van de kerkelijke leer. In de 16e eeuw kwam er verandering. Op 31 oktober 1517 spijkerde de augustijner monnik Maarten Luther een plakaat met 95 stellingen tegen die misstanden op de deur van de slotkerk van het Duitse plaatsje Wittenburg. Dit leidde tot een niet meer te stuiten reeks reacties zoals instemming en volkswoede.

Vanuit Frankrijk en Zwitserland ging onder andere Johannes Calvijn zijn reformatie prediken. In 1566 ontlaadde dit zich in de zogenaamde Beeldenstorm, die zich vanuit de Zuidelijke Nederlanden naar het noorden toe uitbreidde. Het Spaanse leger, dat uit naam van koning Philips II voor recht en orde moest

zorgen, kwam in het geweer en verergerde de situatie zodanig, dat het leidde tot de Tachtigjarige Oorlog; een mengsel van vrijheidsstrijd en godsdienstoorlog.

Ook het Gooi werd hiermee geconfronteerd. Als eerste natuurlijk Naarden, de hoofdstad van de streek. Het stadsbestuur, dat Spaansgezind was, wilde een Spaans garnizoen binnen laten. Maar de burgerij wilde niet voor de kosten en de overlast opdraaien en verklaarde zich hier tegen, waarna ze eigenmachtig om een compagnie Geuzen verzochten. Er kwamen 48 Geuzen uit Amersfoort, onder leiding van de eerste Bussumer waarvan de naam als hervormde bekend is: Lambert Jansz. Wiltvang, bijgenaamd hopman Luis. Door een klein zijpoortje kwamen zij de stad binnen en namen daar het heft in handen. De gevolgen zijn bekend.

Het uitmoorden van de burgerij van Naarden door de Spanjaarden dreef, nadat de Spanjaarden verjaagd waren, de overblijvende burgers de Reformatie in.

Nadat de Prins van Oranje het uitoefenen van de Katholieke religie verboden had, gingen al hun kerkelijke bezittingen als vanzelfsprekend in reformatorische handen over. De bevolking van de Gooise dorpen, met uitzondering van Huizen, bleef echter (grotendeels) katholiek. Dat was zeker in de buurtschap Bussum het geval. Alleen de schoolmeester met zijn gezin moest hervormd zijn. De overige dorpelingen waren allemaal het oude geloof trouw gebleven

en voelden zich daardoor redelijk veilig. Zeker nog zo'n 75 jaar maakten ze, tot ver in de 17e eeuw, gebruik van hun Vituskapel.

Abraham de Haen tekende in 1739 de kapel en vermeldde er onder andere onder dat in het dorp slechts 2 Gereformeerde huisgezinnen zijn. Die gingen ongetwijfeld in Naarden ter kerke.

Bij ons komt de Hervorming dan ook pas in 1826 op gang als enkele dorpelingen de predikant van Laren-Blaricum om advies vragen over het stichten van een zelfstandige Hervormde Gemeente. Ds. Van der Straten stelde toen voor om een combinatie-gemeente te maken tussen Laren-Blaricum en Bussum. Alhoewel er enige bezwaren werden gemaakt door de Hervormde Gemeenten te Naarden en Laren Blaricum, kreeg hij toch toestemming.

Door de doortastendheid van ds. Van der Straten ontving men in Bussum op 17 januari 1827 van Zijne Majesteit de Koning toestemming voor het oprichten van de Hervormde Gemeente in Bussum. Op 23 januari 1827 is de afdeling van de Hervormde Gemeente in Bussum opgericht. Er kwamen, mede door de zelfstandigheid van de gemeente Bussum, nieuwe voorschriften. In het koninklijk besluit werd ook bepaald dat ds. Van der Straten, predikant van Laren-Blaricum, werd aangewezen om 12 zondagen en één H. avondmaal per jaar voor te gaan in de Hervormde Gemeente Bussum.

De eerste Hervormde godsdienstoefening vond op 3 februari 1828

plaats in de school. Dit is zo gebleven tot 1830.

Een eigen kerkgebouw

De eerste stappen om te komen tot een eigen kerkgebouw werden in 1828 gezet met de plannen voor de toen leegstaande Vitus-kapel. De plannen om de kapel in te richten voor Hervormde diensten veroorzaakten enige strubbelingen bij het overwegend katholieke gemeentebestuur. Het gemeentebestuur stond er op, dat de kapel inclusief het torentje niet werden veranderd. De hervormden besloten toen om er een nieuwe kerkruimte tegenaan te bouwen. Voor f 4.000,-- werd door de timmerman Huisman de nieuwe kerkgebouwd (zie afbeelding 1).

Door toedoen van ds. Van der Straten kwam er ook een toren. Het meubilair was afkomstig van de kerk der Engelse Episcopaatse Gemeente te Amsterdam. Het doophek (uit de Waalse Gemeente te Naarden) is door de kerkvoogden aldaar geschonken. Op 5 september 1830 werd het gebouw door ds. Van der Straten plechtig ingewijd. De kerkeraad werd spoedig benoemd. Als eerste leden werden aangesteld: ds. Van der Straten, Cornelis Hendrik Wachtels als diaken en Evert de Jager als ouderling.

Voor de kerkvoogdij werden benoemd: C.C.H. Bert, kerkvoogd, en als notabelen de heren D.J. Vogel-poot en C.L. Portman.

Afbeelding 1: het kerkgebouw van 1830

Afbeelding 2: het interieur van het kerkgebouw

Op 26 februari 1832 werd de eerste kerkeradsvergadering gehouden. Er waren toen 20 belijdende leden en ongeveer 20 dopelingen. Tot 1840 bleef het ledental klein, namelijk 55 leden.

Als eerste hulpprediker kwam in 1842 cand. P.L. de Gaay Fortman, die tot 1843 voorging in de gemeente. Vele hulppredikers volgden,

totdat de eerste eigen predikant, ds. L. Heldring, in 1879 zijn intrede deed.

In 1873 werd de oude kapel door de Hervormde Gemeente aangekocht. Aangezien het bestaande kerkgebouw inmiddels te klein was, werd de oude kapel gesloopt en werd de kerk naar achteren uitgebreid tot op de plaats van de kapel. Het ontwerp

was van de architecten Schill en Haverkamp. Kosten: f 5.000,--.

Ds. L. Heldring eerste vaste predikant van de Hervormde Gemeente Bussum 1879-1881

Op Tweede Pinksterdag 1882 is de vernieuwde kerk in gebruik genomen, gelijk met een nieuw orgel. Het eerste orgel was in 1863 geschonken door de heer Jan Mulders.

Door de sterke toename van de bevolking in Bussum en daarmee ook van de Hervormde Gemeente, moest in 1888 de kerk verder uitgebreid worden met 2 dwarsbeuken tot een kruiskerk. Het vergrote kerkgebouw is op 24 juni 1888 weer in gebruik genomen en het bleef als zodanig in gebruik tot 1914.

Door de groei van de Hervormde Gemeente werden er nog meer activiteiten ontplooid. Het begon in 1877, toen enkele leden met lijsten ter ondertekening rondgingen om een verzoek in te dienen voor een zelfstandige Hervormde Gemeente in Bussum. Op 8 juni 1877 werd de Bussumse Hervormde Gemeente zelfstandig.

De Doleantie.

In de jaren 1881 en later begon de Doleantie in Bussum door te dringen. Het begon met de evangelisatie op grondslag van de Gereformeerde belijdenis binnen de Ned. Hervormde Gemeente door evangelisten van de landelijke vereniging van "Vrienden der Waarheid". Later werden door toedoen van dr. Abraham Kuyper, in de Vrije Universiteit te Amsterdam kwekelingen benoemd tot herder en leraar. Dat ging de hervormden te ver. De kerkeraad was er tegen en schorste enkele Amsterdamse predikanten waaronder dr. Abraham Kuyper en dr. Ph.L. Hoedemaker, die aanvankelijk een vriend was van Kuyper en tevens de schrijver was van de circulaire betreffende de scheiding.

In 1887 werd de Gereformeerde Gemeente Bussum opgericht.

Vredekerk

Ondanks de scheiding bleef het ledental gestadig groeien, waardoor de oude kerk te klein werd. In september 1912 werd de grond van villa "Veldheim" aangekocht om daar een nieuw kerkgebouw neer te zetten. Van een belangstellend lid ontving ds. B.J. van Heijningen de toezegging van f 15.000,--. In januari 1913 lagen de tekeningen klaar ter bezichtiging. Op 18 april 1913 werd de bouw aanbesteed.

Op 23 juni 1913 werd de eerste steen gelegd door mej. J.M.A. Top. Hierbij waren onder andere aanwezig: burgemeester H.Th. s'Jacob, wethouder mr. Moolenburgh, archi-

tect Doornberg en aannemer Mulchhuijse. Spreker: ds. B.J. van Heijningen.

Op 8 augustus 1914 is het nieuwe kerkgebouw plechtig maar zonder feestelijkheden in gebruik genomen. Dit in verband met het begin van de Eerste Wereldoorlog.

De oude kerk werd op 24 augustus 1914 in gebruik genomen als Chr. militair tehuis en bleef dit tot 1917. In oktober 1917 zou het oude gebouw worden verkocht aan G.A.Z. de Leur, schilder en glasbrander. Dat is niet doorgegaan vanwege de hoge kosten.

Op 29 juni 1918 werd het gebouw weer gebruikt als militair tehuis en als onderkomen van de Chr. Jongerenvereniging "Obadja" en de Chr. Jongedochtersvereniging "Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn". Als zodanig is het gebouw tot omstreeks 1926 gebruikt. Alhoewel een advertentie meldde dat er markt werd gehouden door de Amsterdamse Manufacturenhandel "Irene" van 28 juli tot 2 augustus 1924, heeft de Chr. Jongedochtersvereniging haar jaarfeest gehouden in gebouw "Irene" op 15 september 1926. De Nederlandse Televisie Stichting (N.T.S.) heeft het gebouw gebruikt van 1951 tot 1983. In 1992 is het gebouw, de Irenestudio, uiteindelijk gesloopt.

Pastorie

Toen in 1844 de schuurkerk door de rooms-katholieken (in verband met de verhuizing naar de nieuwe Waterstaatskerk) werd verlaten, kwam de boerderij leeg te staan. (Zie over de schuurkerk blz. 20 e.v. van het Contactblad van april 1994). De hervormden hadden te weinig geld om de boerderij te kopen. Maar door het aanbod van de hulppredikant ds. Groeneveld (die niet onbemiddeld was) om de boerderij, die tot pastorie werd aangewezen, voor zes jaren te huren met vooruitbetaling van de huursom, had de kerkeraad nog maar f 2.750,-- nodig voor de aankoop van het gebouw. Dit werd door ds. Groeneveld geregeld, zodat men tot aankoop en verbouwing kon overgaan. Zo kreeg de Hervormde Gemeente haar eigen pastorie. Deze werd gebruikt tot 1894.

In 1894 werd het perceel "Schoonoord" van wijlen de heer Cremer aan de Kerkstraat aangekocht om als pastorie te worden ingericht. De eerste bewoner werd ds. Van Regteren Altena. Tot 1921 is dat pand gebruikt en daarna ging het voor f 50.000,-- over naar de PEN.

De nieuwe pastorie, die op Huizerweg 4 kwam, werd gebouwd door de firma Knöps en Van Someren en is in 1922 in gebruik genomen. Kosten: f 26.000,--.

Predikanten in de Ned. Hervormde Kerk te Bussum

1827	Oprichting Hervormde Gemeente Bussum.
1828 - 1863	ds. Van der Straten (algemeen predikant Laren-Blaricum-Bussum)
1842 - 1843	kandidaat P.L. de Gaay Fortman
1843 - 1845	kand. E.C. Groeneveld
1846 - 1847	kand. Enklaar
1847 - 1851	kand. P.A.M. Faassen de Heer
1852 - 1853	kand. G. de Wildeman van Lakerveld Kellerman
1853 - 1854	kand. M. Buchli Fest
1855 - 1856	kand. H.J.D. Heelendoorn
1856 - 1858	kand. A.J. Jorissen
1858 - 1859	kand. I. la Verge
1860 - 1864	kand. F.C. van der Kulk
1860	ds. E.G. Hoefer (nieuwe algemeen predikant voor Laren-Blaricum-Bussum)
1864 - 1865	kand. J.E. Moltzer
1865 - 1869	kand. J. Tersteeg
1869 - 1871	kand. J.C. van Gorkum
1872 - 1873	ds. G.H. ter Kuile
1873 - 1876	ds. R. de Jongh van Arkel
1877	Ned. Herv. Gem. Bussum wordt zelfstandige gemeente
1879	Beroep van Hervormde Gemeente Bussum voor een eigen predikant.
1879 - 1881	ds. L. Heldring
1883 - 1884	ds. Van Doorne
1885 - 1890	ds. M.A. van Regteren Altena
1890 - 1907	ds. De Bel
1908 - 1926	ds. B.J. van Heijningen
1914	Herv. Kerk verhuist naar de Vredekerk
1926 - 1931	ds. A.J. Wormgeer
1931 - 1945	ds. Th.A. Hoen
1936 - 1940	kandidaten A. v.d. Most, J. v.d. Velden, H.F. Wolgen en H. Roest
1940	2 hulppredikanten: ds. H.P. Stegenga en zendeling H.J. v.d. Berg
1950 - 1963	ds. T.H. Oostenbrug
1963 - 1971	ds. H. Bossenbroek
1973 - 1989	ds. Th. de Haart
? - 1978	ds. J. Tammeling
1983 - 1986	ds. J. Windig (bejaardenpastor)
1990 - heden	ds. J.H.B.M. Haakman

Wordt vervolgd.

Wil van Berkel / Martin Heyne